

KERTINĖ PARAŠTĖ

Venclovos knyga ir JAV „universitetinė kairė“

Universitetinių leidyklų Amerikoje leidžiamos knygos dažniausiai be platesnio atgarsio nukaršta universitetinėse bibliotekose. Visai kitoks Tomo Venclovos pernai išėjusios knygos *Aleksander Wat: Ikonoklasto Gyvenimas ir Menas* likimas.

Birželio 9 dieną New York'o savaitraštyje *The New Republic* pasirodė dar viena išsami Venclovos biografinė – literatūrinė studijos recenzija. Jos autorė, slavų literatūros profesorė University of Wisconsin Clare Cavanagh, rašo, kad Venclovos „talentingose rankose“ Wat'o dažnai „nepermatoma“ poezija pavirsta „modernistiniu šedevru“. Lenkų poeto likimą ji įdomiai įsiejia su marksistinės kairės profesorių ir postmodernistinių kritikų teorine ekvilibristika JAV universitetuose.

Wat nusižudė Prancūzijoje prieš 30 metų. Iki paskutinio atodūso jis negalėjo sau atleisti „mirtinos nuodėmės“ – savo trumpo flirto su sovietiniu komunistu, kurį jis pavadino „velniu istorijoje“. Anot recenzentės, Amerikos universitetiniai kairuoliai šiandien pasigardžiuodami pliekia „literatūrinis fašistas, rasistas, imperalistas ir seksistas“, bet atsisako pripažinti politines kaires šiaime šimtmetyje vykdytą priešpauką, kurią taip išraiškiai aprašo Wat – jų kritikos taikiniai beveik išimtinai yra „buržuazija, Vakarai ir kapitalizmas“.

Wat'o raštai šaukiasi esminės kritikos, nukreiptos prieš tokias teorijas ir „ideologizuotą kritiką“, rašo profesorė Cavanagh. Venclova šios temos išsamiau nevysto, ir tai yra vienintelis recenzentės priekaištas jo „puikiai knygai“.

Wat'o taikiny, rašo ji, buvo marksistinė teorija, kurioje tokia daugybė JAV akademinių tyrėjų šiandien įžiūri „išvadimą nuo kapitalistinės viešpatijos ir buržuazinės mistifikacijos“. Lenkų poetas gi tvirtino, kad stalinizmas buvo logiška marksistinės galvosenos tąsa – „vienintelė tobula ir gryna marksizmo ir komunizmo apraiška“. Jo žodžiais, marksistinė filosofija yra pasiryžusi „ne tiksliai išaiškinti pasaulį, bet ir jį perdirbti“. Ir kai pasaulis neišvengiamai atsisako būti per-

Tomas Venclova
Jono Urbono nuotrauka

dirbtas, marksistiniai režimai į tai atsako, perdirbdami savąjį pasaulio sąvoką, ir „vargas žmonėms ar tautoms, kurios tai kitaip suvokia“.

Savo knygoje Venclova pastebėjo, kad Wat'o menas ir argumentai padėjo išvaduoti Lenkijos pokario literatūrą nuo jai grėsusio „visa imantio ideologizavimo“. Ar Wat panašiai paveiks ir literatūros studijas Amerikoje? Profesorė Cavanagh tuo abejoja. Ji mano, kad čia ji gali atvesti, kaip „tulžingą dešinįjį fanatiką“ (kaip ji atmetė kairieji komunistai). Jai darosi pikta, pagalvojus, kad tokie puikūs rašytojas šiandien išjungiamas iš debatų, kuriuos jis galėtų taip ryškiai nušviesti – ko Amerikos intelektualams labai reikia.

(LER)

Laiškas užsienio lietuviams poetams

Sesės ir broliai poetai!

Iš visos širdies kviečiu dalyvauti 1998 metų *Poezijos pavasario* almanache.

Savo kūrybą malonėkite siųsti į Lietuvos rašytojų sąjungą adresu: Sirvydo 6, Vilnius 2600, LIETUVA iki šių metų spalio 1 dienos.

Iš anksto dėkinga

Poezijos pavasario sudarytoja
Onė Baliukonytė

Rašantis ne tam, kad rašytų

VALENTINAS SVENTICKAS

1989 metais iš Los Angeles į Vilnių atskrido poetas. Kad jis tą dieną atvyksta, žinojo tik būrelis artimiausių žmonių. Tačiau oro uoste jį pasitiko šimtai. Iš kažin kokio medinio skydo buvo bemat padaryta pakyla, ir poetas kalbėjo, skaitė eilėraščius, skendo gėlėse. Po to jis skaitė miestų parkuose ir aikštėse, susirinkdavo dešimtys tūkstančių klausytojų. Skaitė Kauno sporto rūmuose ir Vilniaus operos ir baleto teatre, provincijoje. Pasirodžiusį minioje poetą apsupdavo senukai, virpančiom rankom tiesdami jo prieškarines knygas, – už jas arba su jomis tie žmonės buvo iškentę lagerius arba tremtį. Prieš poetui atvykstant buvo išleista jo eilėraščių rinktinė *Poezijos pilnatis*. Visas jos tiražas – 100,000 egzempliorių – parduotas.

Tai įvyko Lietuvoje, kurią poeto viešnagės dienomis formaliai tebevaldė sovietai. Tačiau nepriklausomybės atkūrimas jau buvo įsibėgėjęs, ir poetas, iš lietuviško žodžio meistru įtakingiausias komunizmo priešas, pasirodė pačiu laiku. Net partiniai vadai, sužinoję, kad iš visų pasiūlytų susitikimo vietų poetas pasirinko jų prižiūrimą, be jokių ginčų uoliai puldavo organizuoti minginių literatūros vakarą. Ir poetas pradėdavo: „Šaukiu aš tautą, GPU užguita...“

Kas tas poetas?

Bernardas Brazdžionis.

Kodėl Lietuva jį pasitiko kaip pranašą?

Todėl, kad gyvendamas ir rašydamas privertinėje emigracijoje, jis tapo ne tik literatūrine, bet ir istorine figūra, kuri simbolizavo lietuvių tautos pasipriešinimą komunizmui. Privatime kovoti ir tikrai laimėsim, – toks, trumpai tariant, jo poezijos pilietinis turinys nuo 1941 metų. Oratoriaus, demaskuotojo, pranašo balsu jis šaukė į laisvę, sakydamas, kad jo žodžiais kalba protėvių dvasia.

Kalbėjimą tokiu balsu reikia pelnyti. Klausytojai ir skaitytojai turi būti patikėję, kad tu tokią teisę turi.

Bernardas Brazdžionis tikėjo. 1940-aisiais, būdamas trisdešimt trejų, jis pelnė Valstybinę literatūros premiją ir jos išteikimo išlaidose kalbėjo kaip įtakingiausias jaunesnės kartos

• **Valentino Sventicko**, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininko, žodis, pasakytas birželio 9 dieną Vilniuje, Menininkų rūmuose, poeto Bernardo Brazdžionio pagerbtuvėse jo 90 metų sukakties proga.

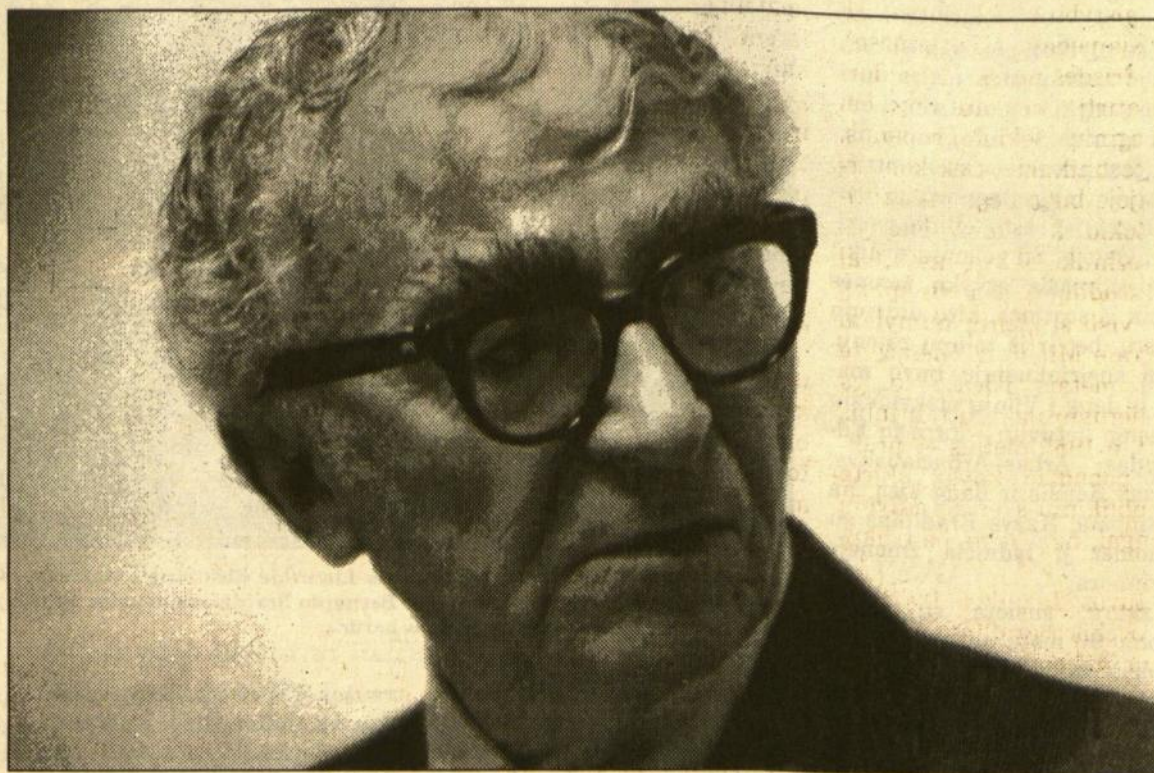
rašytojas. Politinių katalikizmo akivaizdoje jis jaudinosi dėl savo mažos tautos laisvės, sakė, kad Lietuvą prikėlė žodis, kalbėjo apie visuomeninę kūrybos misiją.

Tuo metu jis jau buvo išleidęs šešias poezijos knygas ir aštuonis eilėraščių rinkinius vaikams, pasirašytus Vytės Nemūnėlio slapyvardžiu. Tikrasis, visiems žinomas Bernardo Brazdžionio atėjimas į literatūrą buvo eilėraščių rinkinys *Amžinas žydys* (1931). Poemėlė *Meškiukas Rudnosiuksas*, pirmą kartą išleista 1939 metais, žino visi vaikai, ji leidžiama lig šiol kaip neblėstanti vaikų literatūros klasika, kaip Lewis Carroll arba Alan Alexander Milne kūryba angliškai kalbančiose šalyse.

Pirmuoju kūrybos tarpsniu (maždaug iki 1941-ųjų) Bernardo Brazdžionio poezijoje išsivertino neregio ir keleivio poetiniai įvaizdžiai. Neregys simbolizuoja būtiskąjį vienatvę, susitelkimą uždame savo dvasios gyvenime. Keleivis – transcendentija, mąstyti ir kūrybą kaip amžiną neramią kelionę.

Dabar, kai Bernardo Brazdžionio ankstyvąją kūrybą yra užstojęs šauklio balsas, prieškarinių jo knygų pobūdis ir vertė be reikalo primirštami. Tačiau poezijos tyrinėtojai ir tuometiniai skaitytojai jų niekaip negali užmiršti. Ne neigdamas, o savitai perimdami lietuviško lyrizmo tradicijas (atviras jausmas, nuodžiūjęs dainingas kalbėjimas), poetas jas ryžtingai naujino. Ši sandūra buvo visai akivaizdi, kone įžili, nes eilėraštyje susitiko senosios formos ir drąsų ekspresionizmo kalba, kataliko nuostatos ir žvali poetinė urbanistika. Poetas visam laikui prisirišo prie Biblijos motyvų ir personažų. Taip atsirado savitasis jo kūrybos žvilgis – matyti savąjį laiką amžinų siužetų akivaizdoje (juos sėmėsi iš Evangelijų ir kultūros). Toks regėjimas suteikė visuotinumą Bernardo Brazdžionio kalbėjimui apie 20 amžiaus sukrėtimus, apie tremtį, prievartą, tautos likimą. Iš lyrizmo tradicijos poetas mielai perėmė gamtovaizdžių piešinius, nerimo ir liudėsio būsenas, dainingą eilutę, skambius rimus ir garsų išraiškingumą. Meistriškai lankstė ketureilį klausydamasis savo balso – eilutes perkirdamas pauzėmis, laisvais perkėlimais, žaisdamas skiemenų skaitumi.

Poezijos skaitytojai Bernardą Brazdžionį atpažįsta iš vienos eilutės – būdingoji dažnai yra ilga, banguojanti, tartum išrieta, su stipriu pabaigos kirčiu. Dėl grakštaus, puikiai įgarsinto eilėraščio jam turėjo simpatizuoti estetai, „grynosios lyrikos“ šalininkai. Artėjant karui, jo knygose akivaizdžiai daugėjo tragiškų regėjimų (panašumas į kitus įvairių šalių to laiko poetus katastrofistus). Tie regėjimai sugėrė ir dramatišką daugelį Bernardo Brazdžionio kūrybos motyvų ir ypatumų: liudną nusiteikimą, egzistencinių apmąstymų įtampą, mintis apie žmogaus didybę ir menkumą, jaukaus buvimo troškimą ir svetimumo jausmą. Karo nuo-

Bernardas Brazdžionis

Vytauto Maželio nuotrauka

jauta ryškino priešybes (greta kaltinimas ir malda, nevilts ir švelnus svajingumas, sentimentumas ir pašaipos), augo lemtingo susidūrimo išpūdis, panašus į neišvengiamą apokaliptiškes artėjimą.

Karo metais Bernardas Brazdžionis tapo populiariausiu lietuvių menininku. Visuotinėje sumaištyje pripažintas talentas prabilo aiškiu tvirtu balsu – prieš bet kokį totalitarizmą, prieš sovietinį terorą, už savo tautos pastangas išlikti didžiųjų kautynėse. Išryškėjo oratoriško, iškilmingo, net publicistiško kalbėjimo persvara, žyminti antrojo jo kūrybos tarpsnio pradžią. Kitokia buvo tuo laiku rašoma jo religinė lyrika – paprasta, mažakalbe, skaidri, kupina klasikinės rimties. Į psalmių kalbą Bernardas Brazdžionis įpyne gražių lietuviškų gijų.

1944 metais poetas turėjo pasitraukti iš Lietuvos, žinodamas, kad grįžtantys sovietai jį būtų sunaikinę. Jie būtų prisiminę jo iššūkius komunistų grėsmei, krikščionišką pasaulėžiūrą, nepriklausomą veikimą studentų ir jaunimo organizacijose, jo redaguotus laikraščius ir žurnalus. O svarbiausia – poeziją. Pokario metais lietuvis, jeigu jo namuose raskavo 1943 metais išleista Bernardo Brazdžionio eilėraščių rinktinė *Per pasaulį keliauja žmogus*, gaudavo 10 metų lagerio.

Pasitraukimą iš tėvynės Bernardas Brazdžionis, kaip ir kiti lietuvių rašytojai (1944-aisiais Lietuvą turėjo palikti bemaž 80 literatų), nuvokė kaip tremtį. Ravensburg'e (Vokietija) ir JAV (nuo 1949 metų) jis tęsė lietuvišką veiklą – redagavo žurnalus, antologijas, *Lietuvių enciklopedijos* straipsnius, vadovavo lietuvių rašytojų draugijai išvygoje. Ir žinoma, rašė. Literatūros istorikas Vytautas Kubilius tremties metų jo poeziją taip apibūdina:

„Kurė sopulingą tautos martirologiją, rašydamas apie gyvuliniuose vagonuose vežamų vaikų ir senelių mirtį, apie Sibiro platybėse išbarstytus lietuvių kapus. Tautos likimas poetui buvo ir liko pagrindinis būties klausimas. Jei nebeliks tautos, ko verta visa pasaulio išmintis, teisingumas ir poezija. Jis pripažino vienintelę poeto atsakomybę – atsakomybę savo tautai. Nesen-

sta tik tie poetai, pasak Brazdžionio, kurie skelbia laisvę nelaisvėje atsidūrusiai tautai“

(Vytautas Kubilius, *XX amžiaus literatūra*. Vilnius, 1995, p. 272).

Okupuotos Lietuvos valdiška spauda apie Bernardo Brazdžionio kūrybą tylėjo arba ją niekino. Tačiau ji plito slapta ir buvo garbinama visų, išskyrus nuolankius okupantų tarnus. Vienas kitas „nekaltesnis“ eilėraštis pasirodydavo antologijose, spaudoje – tiesiog kaip klasika, kurios neįmanoma nutylėti. Nuo septinto dešimtmečio jų tolydžio daugėjo.

Išvijoje pasirodė penki eilėraščių rinkiniai, poema *Vaidila Valiūnas*, didelė rinktinė *Poezijos pilnatis* (Los Angeles, 1970), tiek pat knygų vaikams, tarp jų rinktinė *Mažųjų dienos* (Los Angeles, 1984).

Į patriotinę poeziją įsiterpė naujų, dažnai asmeniškių realiųjų: tremtinio kelias, svetima šalis, ilgesys. Tai keleivio motyvo, būdingo ankstyvajai kūrybai, išties dramatiška tąsa – gyvenime ir mene. Yra liudėsio ir pašaipos, kalbant apie didžiulį valstybes, kurios susitaikė su mažų tautų naikinimu ir pavergimu. Jų likimą poetas mato bibliinio veiksmo erdvėje, genocidą suvokia kaip grėsmę dieviškai pasaulio darnai. Skaidri religinė lyrika ir smagūs, išdykėliški eilėraščiai vaikams yra kone vienintelės jo laikinų nusiraminių salos. Tiesa, pasaulio ir tautos sukrėtimų apmąstymai kartais veda jį į transcendentinių būsenų sritį, nuolankumą likimui ir susiliejimą su gamta. Jo talentui apskritai būdinga graži elegiška gaida, tačiau ją nuolatos slopino poeto prisimtos kitos kūrybinės priedermės. Jos gerokai pridengė ir retą improvizatoriaus dovaną. Kas yra daugiau bendravęs su šiuo poetu, tas yra girdėjęs jo proginius ekspromtus, žiburiuojančius tobulu žodžio pajautimu, žaismingais kalambūrais, šauniais ekvilibristo judesiais. Improvizaciniai gebėjimai matytis Bernardo Brazdžionio poetinėje kalboje, tačiau dosniau jų išleista tik į vaikiškus eilėraščius. Dažnu atveju reiktų panašiai pasigraudenti, žvelgiant į lietuvių rašytojų likimus. Maža buvo ramesnių istorijos tarpsnių, kai jų talentai galėjo skleis-

tis laisvai, nevaržomi vidinių išpareigojimų, primestų socialinio laiko.

Kitataučiams pasakoti apie Bernardo Brazdžionio kūrybą keblu. Tenka ištarti lėkštą frazę – jis pernelyg lietuviškas, per daug susijęs savo kūrybinis siekius su tautos likimu ir tikslais. Mes sakysime, kad tai gerai, taip reikėjo. Jūs suabejositė, tardami, kad menininkas turėtų eiti į visuotinio lauką, artimą ir žinomą viso pasaulio žmonėms. Tai sklandi, teisinga teorija, bet yra konfliktų draskomas pasaulis, tą teisybę trūpinantis. Ar gali kuo nors padėti eilėraščiams, išverstiems į kitą kalbą, prie jų pridėtas istoriko straipsnis? Tai retorinis klausimas, paprasčiausiai primenantis, kad kiekviena tauta turi poezijos, kuri skaitoma kartų su tos tautos likimu. Taip būtų skaitomi tautiniai himnai, bet dažniausiai jie giedami. Atsitraukę nuo įvykių karščio, 20 amžiaus antrosios pusės poezijoje nelengvai susitaikytume su retorika, didingais šūkiais, monotoniškais išvardinimais, elementarių palyginimų ir pasiūlymų publicistika. Bernardo Brazdžionio likimo draugai literatūros tyrinėtojai, baigę studijas Vakaru universitetuose, ką tik paminėtas jo kūrybos ypatumas yra kepsnoje – vieni užuominomis, kiti tiesiai ir griežtai, bet galų gale pakeldavo rankas: meno kibirkštis jo poezijoje neabejotinai yra. Įdomu, kad veikalui *Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990*, kuris išleistas Čikagoje 1992 metais, studijinį straipsnį apie Bernardą Brazdžionį parašė Tomas Venclova – struktūrinės poetikos šalininkas, žinomas poetas ir mokslininkas, dabar Yale universiteto profesorius. Išvadiniai jo straipsnio sakiniai:

„Bernardas Brazdžionis – vienas pačių iškiliausių nepriklausomybės metais susiformavusių lietuvių poetų.“ (p. 79)

„Jis lieka mūsų poezijos neatiimamas turtas, būtina spalva lietuvių kultūros spektre – poetas humanistas, moralistas, pietietis, Czesław'o Miłosz'o ir Boriso Pasternako bendrakeleivis, bene ryškiausias ir tiesiausias iš visų lietuvių rašytojų išsąkęs protestą prieš okupaciją ir priešpauką, išskelęs kaip atsvarą to-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Tomo Venclovos knyga apie lenkų poetą Aleksander Wat • Bernardo Brazdžionio poezijos reikšmė tautai ir lietuvių kultūrai • Lietuva šventė Bernardo Brazdžionio 90 metų sukaktį • Pietryčių Lietuvos kaimai • Martynas Mažvydas ir jo laikai (3) • Leonardo Andriekaus eilėraščiai • Kompozitoriaus Juozo Strollos 100-osios metinės • Šatrijos Raganaus kelias • Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia Senojoje Varėnoje

Lietuva pagerbė Bernardą Brazdžionį

ALGIMANTAS ANTANAS
NAUJOKAITIS

Vilniaus ir Lietuvos visuomenė birželio 9 dieną sostinės Menininkų rūmuose pagerbė mėnesiui kitam čia atvykusį poetą Bernardą Brazdžionį. Menininkų rūmai, kaip ir salės neseniai pasibaigusio Poezijos pavasario dienomis, buvo pilnutėliai – pa-būti su mylimu poetu, pasiklausyti jo žodžio, jo poezijos susirinko įvairių visuomenės sluoksnių atstovai – nuo Seimo pirmininko, prezidentūros atstovo, politinio veikėjo, garbaus dvasininko iki paprasto, eilinio poezijos mylėtojo. Su gėlėmis, sveikinimo adresais atvyko žmonės ne tik iš sostinės, kitų didžiųjų miestų, bet ir iš tolimų rajonų. Tarp susirinkusiųjų buvo matyti ir daug į Vilnių atsikrėdusių užsienio lietuvių – tarp jų Edmundas Arbas-Arbaciauskas, Juozas Kojelis ir daug kitų, na ir, žinoma, Kazys Bradūnas su visuomet jį lydintia žmonele Kazimiera.

Vakara, susietą su Brazdžionio 90 metų sukaktuvėmis, pradėjo ir jam vadovavo Rašytojų sąjungos valdybos pirmininkas Valentinas Sventickas, dalyvavęs poeto pagerbimo iškilnėse Los Angeles. Valentinas Sventickas tarė žodį apie Brazdžionį ir jo reikšmę lietuvių tautai ir literatūrai (jo kalbos tekstas spausdinamas šia-mie priedo numeryje).

Savo eilėraščius skaitė salės šiltai, visų atsisojimu sutiktas, žvaliai nusiteikęs Bernardas Brazdžionis. Tarp eilėraščių skaitymo, jis įterpdavo ir savo

Šiame Poezijos pavasario dienomis Lietuvoje Elektrėnų vidurinėje mokykloje buvo atidengtas liaudies menininko Ipolito Užkurnio išdrožtas Bernardo Brazdžionio biustas. Prie jo pasodintam Brazdžionui Užkurnys uždeda jo išdrožtą poezijos karaliaus karūną.

Algirdo Tarvydo nuotrauka

minčių, prisiminimų krislelių. Antai jis papasakojo linksmą istoriją iš senų, Vytauto Didžiojo universiteto laikų, kai jis, jaunas studentas, dar neišleisęs rinkinio *Amžinas žydas*, viename literatūros vakare, dalyvaujant Antanui Miškiniui, Jonui Aisčiui, kitiems kūrėjams, buvo pakrikštytas poetu. Dar pasakė, kad rašas visokių, net politinius, ekonominius eilėraščius, bet jam labiausiai patinka poetas – burtininkas, iš kišenės

traukiantis ir į padangę paleidžiantis balandžius – eilėraščius. Paskaitęs pluoštelį kitų savo eilių, Brazdžionis vėl papasakojo savo išpuodį, neseniai apsilankius giminėje, kur liepos išaugusios tokios didelės ir aukštos, o jis greta savo vaikystės medžių atrodė toks mažas...

Vakaro programą pavairino aktorų Virginijos Kochanskytės, Petro Venslovo, Laimono Noreikos skaitomos jubilato eilės. Danielius Sadauskas, „Poezijos

pavasario“, skaitovų laureatas, padainavo dainą „Bernardo Brazdžionio žodžiais“.

Buvo daug kalbėtojų, jubilato sveikintojų. Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis, įteikęs Brazdžionui pirmosios lietuviškos knygos jubiliejinį dailininko Petro Repšio iškalną medalią, taręs, kad scenoje jis matęs ginklą – „partapioną“ (aliuzija į mūsų dainuojamąją revoliuciją), paskambino jubilato garbei dailį (ištrauką) iš Mikalojaus Kon-

stantino Čiurlionio simfonijos „Jūra“. Nijolė Vagnorienė įteikė savo vyro – premjero Gedimino Vagnoriaus pasirašytą sveikinimo adresą ir puokštę gražių lietuviškų gėlių.

Poetas Justinas Marcinkevičius, prisipažinęs, kad nuo vaikystės neužmiršęs Vytes Nemunėlio *Meškiuko Rudnosiuko*, sakė, kad jis šventęs Brazdžionio 85 metų jubiliejų Vilniaus Verkių rūmuose, bet per tuos prabėgusius penkerius metus jubilatas jam atrodęs dar jaunesnis ir žvaulesnis, negu tadien. Iš Marijampolės atvykęs poeto Prano Vaičaičio draugijos atstovas mokytojas Zenius Šileris, pasveikinęs jubilatą, pasakė, kad jis yra dvilypis poetas – Vyte Nemunėlis ir Bernardas Brazdžionis. Tą pripažindamas, Brazdžionis pajukavo, kad tas Vyte Nemunėlis jam padeda išlikti jaunam. Tik esą tegul jį žmona perspėja, kai pastebi, kad jis jau suvaikėja...

Poetą sujaudino buvusio politinio kalinio Vytauto Petkaus pasveikinimas. Be kita ko, Vytautas Petkus pasakė, kad sovietinių okupantų 1948 metais pasodintas į Rasėnių kalėjimą, ant sienos pamatė Brazdžionio eilėraščio apie Lietuvą žodžius, kalinių išbrėžtus kameros sienoje. O etape į Sibiro tremtį, jis ėjo su Brazdžionio eilėrašciais lūpose.

Dar daug kas kalbėjo, sveikino poetą, o paskui nutiso ilga ilga eilė žmonių, prašančių Brazdžionio autografo neseniai išleistoje jo knygoje *Šiapus ir anapus mūsų laiko*.

O pabaigoje visa salė poeto garbei pakiliai ir vieningai sugiedojo „Ilgiausių metų, ilgiausių...“

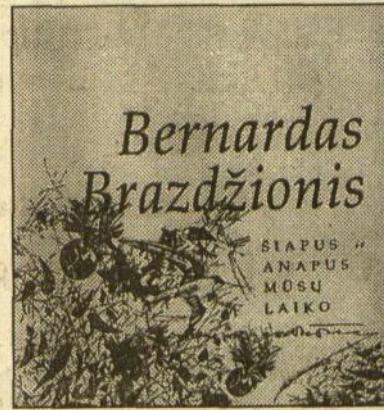
Rašantis ne tam, kad rašytu

(Atkelta iš 1 psl.)

talitarizmui tradicines žmonijos vertybes“ (p. 99)

Bernardas Brazdžionis, du kartą klasikas (kaip poetas ir kaip vaikų rašytojas), visiškai nusipelnęs snausti ant lauro, savo 90-ies metų sukaktį pasitikti su naujų eilėraščių knyga (Vilniuje išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla). Negaliu atsiminti nė vieno kito lietuvių rašytojo, kuris, nubėgęs tokią ilgą, sunkią gyvenimo ir kūrybos distanciją, tebeturėtų tiek jėgų sprintams, žaismei, didmeistro šuoliams.

Stipriausiose šios knygos eilėraščiuose jis išstabi suglaudžia praeities rašytojų kūrybos parafrazes, mūsų dabarties svarbiausius rūpesčius, amžinybės akivaizdoje girdi istorijos ir nūdienos sąsąukas. Meistro potėpiu sulieja į viena senąjį ir naująjį stilių, iš naujo patvirtindamas, kad jam vienodai klusni tradicinė ir modernioji meno

Naujausios Bernardo Brazdžionio eilėraščių knygos „Šiapus ir anapus mūsų laiko“ viršelis (dailininkės Eglės Kučaitės). Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997.

Straipsnio autorius, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas.

Džozos Barysaitės nuotrauka

kalba. Dabar, nepriklausomybės metais, poetas ištaria ir rūstų žodį savo tautietiams, matydamas įnirtingą „tamos puolimą“ – politines klastas, merkantilizmą, nusikaltimus. Šiandieninė Lietuvos būsena vienas jo eilėraštis užrašo taip:

— Jau ne naktis,

— Dar ne diena.

Reikšmingai skamba knygos pavadinimas: *Šiapus ir anapus mūsų laiko*.

Reikšmingas ir jos motto. Tai Czesławo Miłoszo žodžiai: „Eilėraščius rašau ne tam, kad raščiau, o tam, kad pasakytiau, kas man atrodo svarbu ir prasminga“.

Buvau Los Angeles poeto su kakties paminėti. Vaziavau automobiliu, kurį didmiesčio grūstytje puikiausiai vairavo devyniasdešimtmetis Bernardas Brazdžionis.

Pietryčių Lietuvos kaimai

JURGIS GIMBUTAS

Vilniaus Technikos universiteto profesorius emeritas Kazys Šešelgis pasirodo su nauju veikalu *Pietryčių Lietuvos gatviniai kaimai*. Tą monografiją išleido Mokslo ir enciklopedijų leidykla Vilniuje kartu su Kultūros paveldo centru 1996 metais. Didelė knyga: 248 puslapiai, 232 paveikslai (brėžiniai ir fotografijos), 35 lentelės (tabelės). Tiražas – 1,000 egzempliorių. Šiame serijos „Lietuvių liaudies architektūros paminklai“ veikalas pateikiama septynių kaimų architektūros analizė, kaimų ir pastatų planai, statybinės medžiagos. Atkuriamas kaimų istorija nuo jų įsikurimo, žemėvaldos pokyčiai, gyventojų pavardės, jų verslai.

Knygoje išnagrinėti paminkliniai kaimai, iki šiol išlaikę savo tradicinį planą pagal išilginę gatvę ir etnografiškai autentiškus trobesius. Dieveniškų etnografinė aplinkė priskirti trys kaimai: Žizmai (53 sodybos, 305 gyventojai), Poškonys (19 sodybų, 112 gyvių), ir Rimašiai (15 sodybų, 86 gatvės).

Rimašių kaimo gatvė 1957 metais.

Valkininkų etnografinė aplinkė tenka: Tiltai (20 sodybų, 345 gatvės), Darguziai (104 sodybos, 648 gatvės), Čičiūnai (34 sodybos, 224 gatvės) ir Vaikšteniūnai (12 sodybų, 196 gatvės). Švendubrės etnografinės apy-

linkės duotas tik Švendubrės kaimas (1974 metais turėjo 104 sodybas, apie 450 gyventojų). Pastarasis kaimas yra netoli Druskininkų. Kiti skaičiai skliausteliuose yra iš 1907 metų surašymo. Vėliau gyventojų

skaičius tai daugėjo, tai mažėjo, o sodybų kartais daugėjo dėl pasidalinimų šeimose. Rimašiai išliko kaip vertingiausias paminklinis požiūriu šaltininkų rajone, mažiausiai pasikeitęs per visą šimtmetį.

Visų minėtųjų kaimų bendra savybė: gyvenamieji ir ūkiniai trobesiai sustatyti galais į gatvę, išskyrus kluonus sodybų gilumoje. Pirklių planas tradicinis: priemenė centre, viename gale virtuvė ir gyvenamosios patalpos, antrajame – seklyčia, kameros. Tvartai paprastai yra atskirame trobesy, atokiau nuo pirkios. Tačiau sodyboms sumažėjus dėl pasidalinimų, tvartai priglauti prie pirkios galo. Klėtis dažniausiai stovi priešais pirkį prie švorių kiemo. Dirbama žemė suskirstyta į siaurus rėžius. Vienam ūkiui tekda apie dešimtį rėžių. Kai kurie jų toli nuo sodybos, už kilometrą ar dviejų.

Kaimų gyventojų sumažėjimą sovietiniuose kolchozuose vaizdingai paaiškino Žizmų pensininkas Stasys Šilabritas (tame kaime dažna pavardė). „Paliko jaunimas gimtus namus, kad nereikėtų kaip Šilabritui ir kitiems šieno karvutei ant pečių iš pievos nešioti, pusvelčiui tarbiniam ūkyje dirbti – ir įsikūrė miestuose, kur rado didesnę darbo pasirinkimą, uždarbi, normuotą darbo laiką, daugiau kultūrinių ir buitinių paslaugų. Taip nyko Žizmai, ir ne tik jie“. Prieš karą Žizmai, kaip ir daugelis kitų kaimų, buvo perdėm lietuviški. Tik kelios šeimos kalbėjo lenkiškai. Kaime veikė „Ryto“ draugijos pradžios mokykla. „1932 metais lenkų valdžia mokyklą uždarė, o 1935 metais toks pat likimas ištiko ir skaityklą. Vaikai turėjo mokytis valdžios išlaikomose lenkiškose mokyklose Žizmuose arba Dieveniškėse. Lenkų okupacijos metais buvo intensyviai vykdoma XIX a. Bažnyčios pradėta ir dvaro remiama polonizacija. Pokario laikotarpiu padėtis nepasikeitė

— kaime vyravusi lietuvių kalba užleidžia nuo amžių turėtas pozicijas, sodybose vis dažniau skamba gudų ir lenkų, o priedarbo – rusų kalbos“ (cituoja-ma iš p. 13).

Autorius Šešelgis pateikia daug statistinių lentelių žemės plotų, sodybų ir gyventojų kaitai parodyti. Planeliuose nu-brezta perspektyvų įvairovė. Tokių nagrinėjimų nesu pas-tebėjęs kitų autorių darbuose. Suregistruoti kiekvienos sody-bos trobesiai, pažymint ir jau nugriautuosius. Fotografijų ko-lybė gera, išskyrus vieną kitą pilką. Parodyti bendri kaimų

vaizdai, atskiri trobesiai, jų puošmenys, ypačiai langai. Visi brėžiniai atlikti profesionaliai tuo pačiu braižu. Priede – dide-lio formato sulankstomas lapas su visų septynių kaimų deta-liais planais.

Veikalo pabaigoje, kaip pa-prastai, yra panaudotų šaltinių ir literatūros sąrašas. Ilgos san-traukos, po 16 puslapių, duotos anglų ir rusų kalbomis. Profe-sorius Šešelgis anksčiau yra išleidęs tris tos pačios serijos knygas apie kaimus. Minėta-jame Tiltų kaime esu buvęs kar-tu su profesorium Šešelgiu 1991 metais, o Darguziuose po dvejų

metų su etnografu profesorium Vaciu Miliūnu ir Valstybinio istorijos muziejaus direktore B. Kulnyte (dabar: Lietuvos nacionalinis muziejus). Seniau, 1988 metais, etnografas ir menotyrininkas dr. Alfonsas Andriūš-kevičius aprodė man etnogra-fiskai vertingus Mančiagirės ir Zervynų kaimus Dzukijoje. Tad variant knygas apie kaimus, jie man stoja gyvi prieš akis.

Kazio Šešelgio aprašytus kai-mus ištyrė, išmatavo ir inven-torizavo ekspedicijų studentai, seniau vadovaujami docento dr. Martyno Purvino, vėliau kitų. Istorines kaimų apybraižas parašė A. Baliulis ir R. Firko-vičius. Duota daug redaktorių pavardžių, bet pagrindų gerojo braižytojo. Meninis redaktorius buvo Jonas Pocius.

VYTAUTO KAVOLIO PREMIJOS

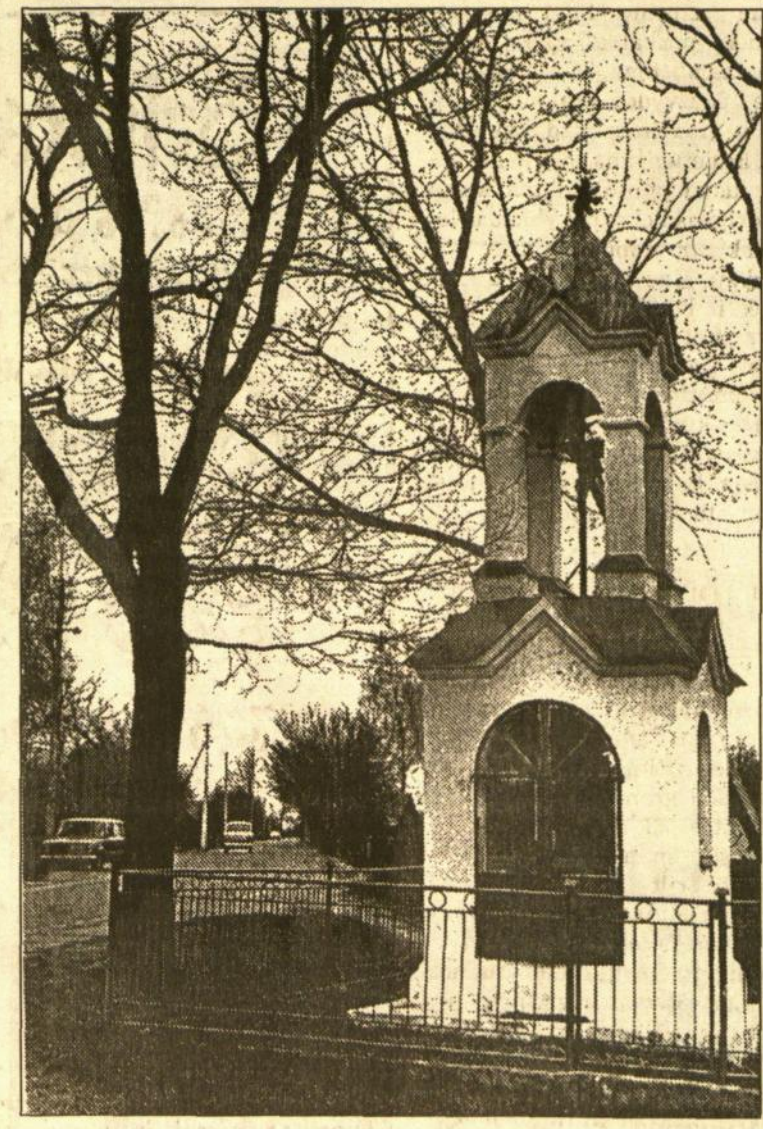
Birželio 23 d. Vilniaus universitete kasmetinio akademi-nio jaunimo kūrybos konkurso laimėtojams įteiktos premijos. Simboliniai, stipendijų dydžio apdovanojimai už prozos ir poezijos kūrinius paskirti še-šioms senojo universiteto Filo-logijos ir kitų fakultetų stu-dentams.

Studentų kūrybinę savi-raišką skatinančios premijos šiemet pavadintos jų iniciato-riais, pernai mirusio Santa-ros-Sviesos intelektualų sam-burio idejinio vado Vytauto Kavolio vardu. Ankstesniais metais tai buvo Santaros-Sviesos premijos.

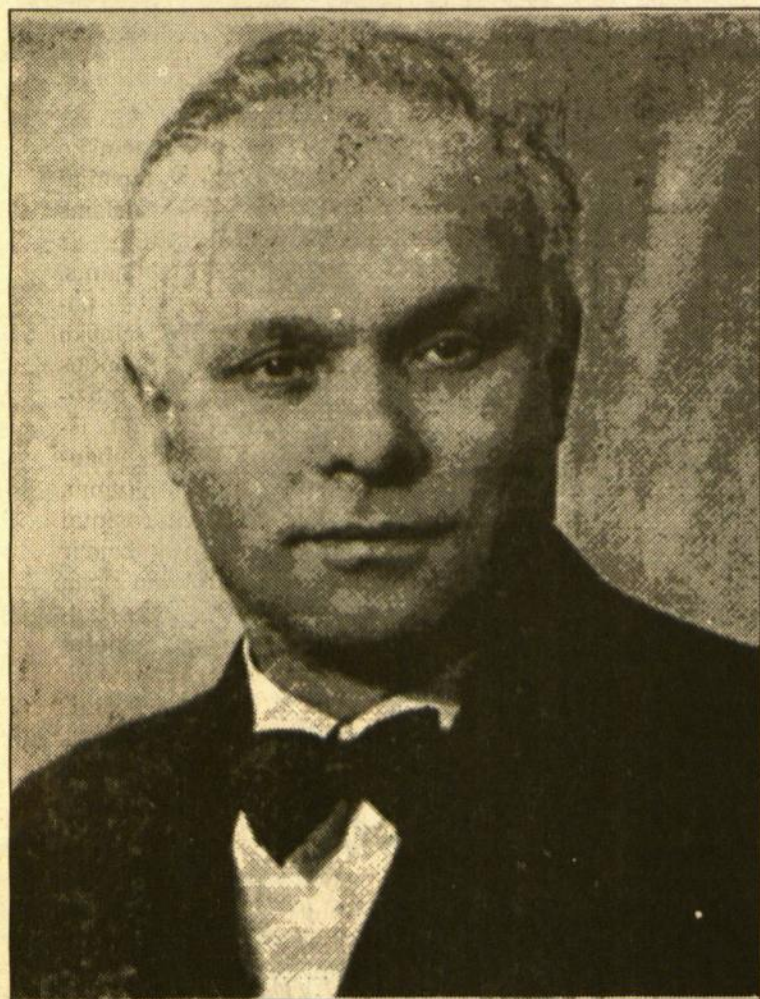
• Liepos 4 dieną Vilniuje, Dailės akademijos rūmuose, buvo atidengta paminklinė lenta vienam iš Lietuvos rezis-tencijos vadų Juozui Lukšai-Daumanui. Šios iškilmės iš-liejo į Mindaugo karūnavimo-Valstybės dienos paminėjimo programą. Juozas Lukša Dai-lės akademijoje 1946-ųjų ru-denį studijavo architektūrą.

Rimašių panorama — vienoje linijoje stovintys kluonai, žymintys kaimavietės ribas. Kazio Šešelgio fotografija 1977 metais.

Dargužių kaimo koplytėlė, tarpukario Nepriklausomos Lietuvos laikais pastatyta vietoj buvusio medinio kryžiaus. Kazio Šešelgio fotografija 1989 metais.

Kompozitorius Juozas Strolia (1897 - 1969)

100-osios Juozo Stroliaus gimimo metinės

Kompozitoriui Juozui Stroliai

*Karštai mėlėjai gintarinę savo šali,
Tau šventas buvo žodis Lietuva —
Melodijų žiedais išdabinau jos
liūdną veidą,
Kad amžiais būtų ji dainuojanti,
gyva*

Ada Karvilytė-Dubauskienė

Liepos 13 dieną sueina lygiai šimtas metų nuo kompozitoriaus Juozo Stroliaus gimimo Velykūnų kaime, Leliūnų valsčiuje, Utenos apskrityje. Kaip muzikos pedagogas dirbo Tau-ragėje, Aukštesniojoje komercijos mokykloje, ir Šiauliuose, Mokytojų seminarijoje bei Muzikos mokykloje, vėliau Dresden'e, Vokietijoje, Blasewitz mergaičių gimnazijoje ir pokario lietuvių pabėgėlių stovyklinėse gimnazijose Hanau, Detmold, Uchte ir Oldenburg i.O. Visados buvo sau ir savo mokiniams reikalus. Buvo autorius 1936 metais Kaune išleisto paties pirmutinio muzikos istorijos vadovėlio lietuvių kalba. Kaip chorvedys, laimėjo su Šaulių chorū Panevėžio varžybose II vietą. Kaip kūrėjas, laimėjo Amerikoje, dar Vokietijoje begyvendamas, kelias atvejas pirmąsias vietas. Mokėjo 14 kalbų. Mirė Čikagoje 1969 metais, Lietuvos Nepriklausomybės šventės išvakarėse. Pagal jo paties pasakojimus, jo gimimo diena metrikuose dviem dienom

paankstinta (liepos 11), o numerus, pagal policijos raportą, penkiom dienom pavėluota (vasario 20).

Iš viso sukūrė apie 300 įvairaus žanro kūrinių, iš kurių daugelis žuvo per didįjį Dresden'o bombardavimą 1945 m. vasario 13 d. Dalis iš atminties atkurta. Jo populiarūs 1927 metais daina „Namo“ dainuota daugelį dainų švenčių. Metams prasilinkus po jo mirties, visi trys sūnūs muzikai suruošė tėvo kūrinių koncertą Čikagos Jaunimo centre, kuriame dalyvavo solistai Prudencija Bičienė, Roma Mastienė, Jonas Vaznelis, Valentinas Lio-rentas ir smuikininkas Herku-lis Strolia, taip pat keli choriniai vienetai — Alice Stephens „Aidutės“, Lietuvių meno ansamblis „Dainava“ ir Lietuvos Vėjų choras. Šiam pasimainydami dirigavo Vytautas ir Faustas Strolia, o jungtiniam chorui „Dainavos“ dirigentas Petras Armonas. Solistams ir chorui akompanavo Manigirdas Motekaitis. Programai vadovavo aktorius Algimantas Dikinis.

Šiuo metu Juozas Strolia turbūt labiausiai pažįstamas dėl poeto Pauliaus Jurkaus žodžiams sukurto giesmės „Parveski, Viešpatie“; su refrenu: „Težydi vėlėi Lietuva“. Gaila, kad laisve pražydušios tėvynės dienų jis jau nebesulaukė.

Apie Juozo Stroliaus muzikinę kūrybą

Juozo Stroliaus kūryba daugiausia vokalinė. Ypač gausios dainos chorui. Stroliaus muzika romantinio charakterio su stiprių lietuvių liaudies dainos atspindžiu. Jo muzikos originalumas pasireiškia ten, kur susiliečia su liaudies kūrybos elementais. Ryškūs pavyzdžiai yra dainos „Ei didi, didi“ ir „Šienapjūtės daina“. Tačiau jo dainos liaudiškumas yra artimesnis Šimkui negu Banaičiui, kuris laikėsi griežto harmonijos ir melodijos sutapdinimo liaudies dainos stiliaus ribose, atsisakant bet kokių melodijos išvystymo ar pakeitimo. Strolia kaip ir Šimkus liaudies dainą vysto, išplečia ir kartais pakeičia, įvesdamas pasirinktai temai giminingų motyvų.

Juozo Stroliaus originalūs kūriniai turi romantiškumo žymių, tačiau ne kurie jų išsiskiria savo lietuvišku muzikos charakteriu. „Kur banguoja Nemunėlis“, „Aušros Vartų Marijai“ ir daugelis kitų dainų ir giesmių melodinės slinkty ir ritmai labai artimi mūsų liaudies motyvų tonacijoms ir forminei sąrangai. Šia prasme galima teigti, jog Juozas Strolia buvo vienas iš tų kūrėjų, kuris prisidėjo prie mūsų dainos atpalaidavimo nuo svetimybių ir jos ypatumų išryškinimo.

Jeronimas Kačinskas

Mažvydas ir jo laikai

(Atkelta iš 3 psl.)

minėjome, giesmyną išleido dviem dalimis 1566 ir 1570 metais. Giesmės apėmė visą kalendorinių metų ciklą. Manoma, kad pirmąją giesmyno dalį kartu su ten esančia jo paties prkalba spaudai parengė pats Mažvydas, o antrąją dalį baigė rengti ir nemažai papildė Vilentas.

Mažvydo giesmynas yra didžiai vertingas lietuvių poetinės ir muzikinės-vokalinės kultūros paminklas. Jo pirmojoje dalyje yra 24 tikros giesmės, antroje — 52 giesmės ir 30 eiliuotų psalmių — senųjų giesmių iš Senojo testamento. Yra ir kitų giedamų kūrinių. Giesmynas yra specifiskas. Nors Mažvydas ir jo talkininkai buvo ištikimi liuteronai, giesmynas išsiskiria dvi atskiros giedojimo linijos: katalikiška viduramžių ir naujoji liuteronų. Giesmynas yra grupė garsiausių viduramžių originalių kūrinių, giesmių ir himnų (senų iškilmingų giesmių), sukurtų 4-15-ame amžiuje, taip pat penkios viduramžių giesmės, verstos iš lenkų kalbos. Iš naujųjų Reformacijos laikų giesmių — daugiausia sukurto Martyno Liutero. Daroma išvada, kad Mažvydas ir jo bendradarbiai nesekė jokių ankstesnių kitų tautų giesmyno modelių, o atrinkdami giesmes, sukūrė savitą, originalų rinkinį. Tuo vertingęsis pirmasis lietuvių giesmynas.

Gaila, bet Mažvydas ir Vilentas nenurodė giesmių vertėjų ar autorių lietuvių. Dabar labai sunku tai išsiaiškinti. Vis dėlto manoma, kad šešios giesmės yra originalios. Vertėjai giesmyną nurodyti tik prie trylikos giesmių. Viską susumavę, turėsime dvylika pavardžių — Martyno Mažvydo talkininkų. Iš vertėjų pirmiausia minėtini Abraomas Kulvietis, Stanislovas Rapolionis, Jurgis Zabloc-kis, Baltramiejus Vilentas, taip pat Augustinas Jomantas, Mažvydo svainis, po jo mirties užėmęs Ragainės klebono vietą. Kiek žinoma, ko gero visi Mažvydo pagalbininkai buvo kilę iš Didžiosios Lietuvos, paskui atvykę į Prūsijos Kunigaikštystę dėl savo liuteroniškų pažiūrų. Taigi lietuvių raštijos pradininkų šaknys yra Didžiojoje Lietuvoje. Pasišventę tie lietuvių humanistai liuteronų bei, matyt, dėl to, kad jautė naujo tikėjimo demokratiškumą ir artumą tautai, nes Liuteras reikalavo krikščionybę skleisti tautinėmis kalbomis, vadinasi, per krikščionybę būti tauta.

Kurias giesmes išvertė pats Mažvydas? Konkrečiai negalime pasakyti, bet tvirtai galime pareikšti, kad jis išvertė giesmių daugiau negu kas kitas. Ir šiuo atžvilgiu jis yra pirmas. Jo plunksnai tikriausiai priklausė ne viena dešimtis vertimų. Mažvydo parašytoje prakalboje pirmajai giesmyno daliai pastoriai įpareigojami įpratinti žmones giedoti. Ir nuskamba toms bažnytinėms ainiams netikėtas teiginys — ne apie religiją, o apie tautą. Mažvydas sako:

...šį darbą [giesmyną] aš padariau ne dėl to, kad ateityje jis atneštų mano vardui šlovę ir išgarsėjimą (aišku, aš to ir netrokštu, ir žinau, kad iš tokio darbo ir šito nereikia siekti), bet dėl to, kad lietuvių Bažnyčia įkvėptai ir ištikimai liaupsintų vienintelio Dangiškojo Dievo Tevo ir Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardą, jo garbę, šlovę ir nuopelnus ir kad mūsų gimtasis žodis tarnaudamas gyvas išliktų ir būtų perduotas ainiams.

Tai Mažvydo atsisveikinimas ir kartu dvasinis testamentas tautai. Šlovę ir išgarsėjimą jis pelnė visiems laikams.

Martynas Mažvydas — tai versmė. Bėgant dešimtmečiams ir šimtmečiams, ji tapo upeliu ir sunkiai per uolas besibraunant upe. Iš jo atėjo Vilentas, Bretkūnas, Vaišnora, Blotnas (liuteronai) Mažijoje Lietuvoje, Petkevičius, Morkūnas (reformatai) Didžiojoje Lietuvoje, prabilo katalikas Mikalojus Daukša... Upė turi du krantus (liuteronas Kristijonas Donelaitis ir katalikas Antanas Baranauskas), bet upė yra viena...

Martyno Mažvydo gyvenimą ir veiklą, literatūrinį palikimą tyrinėjo daugiausia lietuviai ir vokiečiai. Nuo 1985 metų Lietuvos valstybinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Vilniuje vyksta kasmetiniai seminarai, pavadinti „Mažvydo skaitymais“.

Šatrijos Raganos kelias

Igyvendindama Europos Tarybos rekomendacijas ir siekdama aktualizuoti Lietuvos kultūrinį palikimą, Kultūros ministerija šiemet pradėjo organizuoti valstybinę programą „Lietuvos meno kūrėjų keliai“.

Vienas iš šios programos projektų — „Rašytojos Šatrijos Raganos kelias“. Šią programą paskatino parengti aktuali Šatrijos Raganos kūrinių ir jos gyvenimo studija — Viktorijos Daujotytės knyga *Šatrijos Raganos pasaulyje*, išleista Rašytojų sąjungos leidyklos.

Rašytojos atminimui vakarai įvyko Mažeikių ir Užventio muziejuje, Kauno Maironio muziejuje, Lietuvos menininkų rūmuose, Židikų, Užventio, Medingėnų, Pavandenės bažnyčiose. Šie renginiai susilaukė didelio susidomėjimo, jų metu buvo

parduotas visas knygos apie Šatrijos Raganą tiražas (2,000 egzempliorių).

Neseniai programos renginys įvyko Marijampolėje, Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčioje. Marijampolėje rašytoja gyveno nuo 1906 metų iki Pirmojo pasaulinio karo, dirbdama mokytoja mergaitių mokykloje. Tuo laikotarpiu ji vertė į lietuvių kalbą 20 amžiaus pradžios Europos pedagogo Foerster'io pedagoginius raštus, intensyviai kūrė.

Algimantas Naujokaitis

• Praėjusį šeštadienį, liepos 5 dieną, poetė Liūnei Sutemai suėjo 70 metų — poetė gimė 1927 metais Mažeikiuose. 1937 metais Kaune gimusi poetė **Judita Vaičiūnaitė** švenčia savo 60-ąjį gimtadienį. Jungiamės prie jų bičiulių, drauge ir gau-sių iš jų kūrybos skaitytojų, su savo nuoširdžiais sveikinimais.

Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia

Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia Senojoje Varėnoje, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimtinėje, pradėta statyti 1991 metais dviejų pasaulinių karų sugriautų — sudegintų dviejų bažnyčių vietoje. 1875 metais čia vargonininkavo M.K. Čiurlionio tėvas, kai tų metų rugsėjo 22 dieną gimė pirmasis sūnus Mikalojus Konstantinas. Jį pakrikštijo spalio 1 dieną kunigas Aloyzas Giarno. Naujosios bažnyčios projekto autoriai — Gediminas Baravykas ir A. Bakaitis. Skulptūros — M. Paulausko. Statybos pagrindinis organizatorius — kunigas Pranciškus Čivilis (g. 1957 m.). Bažnyčią 1994 m. lapkričio 6 d. pašventino Kaišiadorių vyskupas Juozapas Matulaitis.

G. Jaronio nuotraukos

Atminimo lenta M.K. Čiurlioniiui, atidengta 1995 m. rugsėjo 22 d.

Bažnyčios vidus

Krikščykla